

PERIODIKA 19. STOLETÍ V MUZEJNÍCH KNIHOVNÁCH

Alena Petruželková (Praha)

Serials of the 19th Century in Museum Libraries

Abstract: The aim of the study is to provide information from the analysis of a handbook and promotional publication on museum libraries prepared by the Methodology Centre for Book Culture and Literary Museums of the Museum of Czech Literature (MC PNP) in cooperation with the Library Committee of the Czech Association of Museums and Galleries (AMG) in 2021. Information on individual museum libraries is divided into three blocks. The first of them contains the basic information on the particular library, the second outlines the history and activities of the library, and the third presents the nature of its collections as well as the points of interest and unique items. Unique and rare serials of the 19th century in museum libraries have been identified and compared with records in the Serials section of the Union Catalogue of the CR.

Keywords: museum library – serials of the 19th century – cooperation with the Union Catalogue of the CR – history of museum libraries – serials and the nature of collections

Do projektu informativní příručky o muzejních a galerijních knihovnách ČR, který byl připravován členy Komise knihovníků AMG v průběhu roku 2021, byly zařazeny bloky informací o profilu, historii a činnosti jednotlivých knihoven, charakteru a zajímavostech fondů. V přehledovém příspěvku jsou uvedeny předběžné výsledky analýzy informací získaných z dotazníkového šetření, které bylo provedeno v rámci projektu.

Úvod

Bezprostředním impulsem k volbě tématu a koncepci příspěvku byla aktuální práce na redakci textů, které jsme v Komisi knihovníků AMG shromáždili k připravovanému *Průvodci muzejními a galerijními knihovnami ČR* v průběhu roku 2021. V příspěvku jsou představeny předběžné výsledky analýzy a nesoustavné poznámky, jejichž účelem je iniciovat další průzkum fondů uchovávaných v muzejních knihovnách a přispět tak ke zlepšení povědomí o těchto fondech, a tedy i k významnější pozici muzejních knihoven v Systému knihoven ČR. Soubor textů, který jsme shromáždili v rámci projektu, obsahuje informace o 150 knihovnách většinou muzejních, jsou ale mezi nimi rovněž knihovny galerijní. Záznamy o jednotlivých knihovnách (autory či autorkami záznamů jsou zástupci knihoven, které se projektu zúčastnily) jsou v průvodci strukturovány do tří bloků:

1. Informativní část identifikačních údajů o knihovně
2. Textová část o historii a činnosti knihovny
3. Charakteristika fondů včetně prezentace zajímavostí a unikátů knihovny

V tomto příspěvku jsou předloženy první výsledky z analýzy informací uvedených ve druhém a třetím bloku informací.

Z historie zakládání muzejních a galerijních knihoven

Z údajů uvedených v textech o historii knihoven vyplývá, že nejméně třetina knihoven vznikla současně se založením muzea v 19. století, a to různými způsoby:

- a) aktivitami muzejních spolků: např. sbírka knihovny Městského muzea v Horažďovicích obsahuje knihy muzejního spolku, který byl předchůdcem městského muzea. Vznik Knihovny Českého muzea stříbra v Kutné Hoře lze datovat rokem 1877, kdy byl založen Archeologický sbor Wocel, jehož posláním bylo pečovat o historicky a umělecky cenné dokumenty a památky kutnohorského regionu. Knihovna Městského muzea v Moravské Třebové je budována od založení Spolku pro další vzdělávání obchodnického a živnostenského stavu v roce 1872. Aktivitu spolku podpořila i Obchodní a živnostenská komora v Brně poskytnutím zejména odborných knih, další publikace věnovali členové spolku a do fondu postupně přibývaly dary místních obyvatel;
- b) usnesením městské nebo obecní rady, někdy přímo na podnět starosty města (tak bylo zřízeno např. Městské muzeum ve Dvoře Králové v roce 1891) nebo dalšími ve městě působícími institucemi. Knihovnu Muzea regionu Valašska ve Valašském Meziříčí zřídila Občanská záložna v roce 1872 jako veřejnou knihovnu pro občany města, po vzniku Muzejní společnosti (1884) darovala Občanská záložna knihovnu muzeu;
- c) dary jednotlivců a odkazy mecenášů a jejich sbírek. Základem sbírky knihovny Regionálního muzea v Teplicích byly ucelené ročníky regionálních periodik, vlastivědné publikace, drobné tisky a značný počet titulů k dějinám Teplic, které knihovna získala ze sbírky

chomutovského rodáka Antona Heinricha Fassla, jehož soukromé muzeum působilo v Teplicích v letech 1873–1897;

- d) na zakládání muzejních knihoven v 19. století měly vliv výstavy, které se uskutečnily na lokální i celostátní úrovni. Např. nadšení z Národopisné výstavy všeslovenské uspořádané v roce 1895 v Praze, kde města vystavovala předměty národopisného charakteru, mezi nimiž byly i knihy, inspirovalo na mnoha místech příznivce muzeí, kteří svými dary přispěli k rozšiřování knižních sbírek.

Muzejní knihovny, které vznikaly v průběhu 19. století, měly možnost získat a často spravují oproti veřejným knihovnám, které byly zakládány po vzniku samostatného Československa, bohaté historické knižní fondy a samozřejmě literaturu 19. století.

Charakteristika fondů a informace o zajímavostech a unikátech knihovny

Porovnáním informací uvedených v textech „z historie“ a „charakteristice fondů“ bylo zjištěno, že historie vzniku a budování muzejních sbírek se ve většině případů propisuje do tematického profilu fondů.¹ Byly to především válečné a revoluční události 20. století, které výrazně zasáhly do budování sbírek. Standardní způsoby vytváření sbírek do značné míry nahradily institucionální převody, delimitace a konfiskace, ke kterým docházelo v důsledku válečných a revolučních událostí 20. století, především druhé světové války.

Delimitace, převody a poválečné konfiskáty uvádí např. knihovna Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě, která převzala do správy německé městské muzeum, fondy klášterních a farních knihoven, knihovny německých středních škol, a např. knihovnu českolipského továrníka Heinricha Wedricha. Podobná situace nastala rovněž v dalších muzejních knihovnách v oblasti Sudet (např. Oblastního muzea a galerie v Mostě), ale i v knihovnách mimo tuto oblast, např. Knihovna Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně převzala rozsáhlé soubory převážně německé literatury ze zrušených gymnázií v Brně, Kroměříži a Uherském Brodě.

Začleňování zrušených klášterních, školních, spolkových a jiných knihoven do fondů muzejních knihoven rovněž ovlivnilo dosavadní profil fondů. Týkalo se to především inkorporace většího množství náboženské literatury do fondů muzejních knihoven po likvidaci klášterů a mužských katolických řeholních řádů, které proběhlo v roce 1950, na niž navázalo zavírání ženských klášterů a rušení ženských řeholních řádů z téhož roku.² Z dřívějšího období se jednalo o náboženskou literaturu ze zrušených klášterů a řádů patentem Josefa II., která se rovněž stala součástí fondů muzejních knihoven. Převody knihovních fondů byly v mnoha případech přínosné, často se totiž jednalo o získání cenných historických knižních sbírek.

Paralelně s delimitacemi, převody a konfiskáty vždy probíhalo standardní vytváření muzejních knižních sbírek, mezi jinými způsoby se opakovaně objevují a knihovnami jsou vysoce hodnoceny pozůstalostní knihovny významných rodáků a dalších osobností působících v regionu, které rozšiřují sbírky a zároveň obohacují paměť místa či regionu.

Periodika 19. století v muzejních knihovnách

Téma periodického tisku z období národního obrození (1830–1850) bylo detailně zpracováno v monografii Lenky Kusákové včetně seznamu českojazyčných periodik a cizojazyčných časopisů citovaných v českém periodickém tisku ze stejného období. Časově na monografii L. Kusákové navazuje *Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862* Františka Roubíka, dále *Soupis českých a slovenských současně vycházejících časopisů v zemích Koruny české, Vídní, Německu, Rusku a v Americe* z roku 1909 a *Česká retrospektivní bibliografie novin a časopisů 1896–1945*, kterou zpracoval Jaromír Kubíček a kolektiv a do které přispěla i četná regionální muzea.

Aktuální informace o lokaci periodik v muzejních knihovnách přináší Souborný katalog ČR (SK ČR), který na bázi dobrovolné spolupráce knihoven uvádí informace nejen o periodikách, ale rovněž monografiích. Srovnáním informací, které poskytly knihovny v dotazníkovém šetření, s informacemi uvedenými v SK ČR lze získat částečný, nikoliv úplný obraz o rozmanitosti a rozsahu fondů periodik v muzejních knihovnách také proto, že některé muzejní knihovny nepřispívají do SK ČR a ty, které spolupracují, nehlásí záznamy o periodikách v úplnosti, jak uvidíme na příkladech uvedených v příloze tohoto příspěvku.³

Periodika 19. století v muzejních knihovnách – dostupnost informací o nich

Nezanedbatelná část periodik uchovávaných v muzejních knihovnách odkazuje k řemeslné tradici a tradičním průmyslovým odvětvím v místě či regionu: „*odborný fond je doplňován s ohledem na místní keramickou a hrnčírskou tradici*“, uvádí Knihovna Městského muzea v Bechyni; „*důležitým a hojně využívaným fondem jsou noviny a časopisy zabývající se průmyslem na Královéhradecku*“, uvádí Knihovna Městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem.

Ze všech knihovnami uvedených periodik 19. století byly vybrány speciální druhy periodik dle zaměření knihovny či dle charakteristiky jejich fondů. Informace o jejich dostupnosti byly ověřeny v Souborném katalogu ČR.

Periodika s náboženskou a teologickou tematikou ve fondech muzejních knihoven v mnoha případech pocházejí z konfiskátů a převodů ze zrušených či zaniklých klášterních knihoven a církevních škol (např. Knihovna Muzea

¹ Opakovaně se objevují téměř stejné formulace: „knihovní fondy odpovídají zájmům a potřebám jednotlivých odborných oddělení muzea, které vyplývají z celkového zaměření muzea.“

² Časopisy pocházející z tzv. svozů uvádí knihovna PNP: např. *L' amico cattolico*, 1841–1847, SK neuvádí, jedná se o unikátní výskyt.

³ V příloze jsou uvedeny vybrané tituly periodik z fondů Knihovny Památníku národního písemnictví a jejich lokace v dalších knihovnách ČR, jak je zaznamenává Souborný katalog ČR.

Brněnska spravuje knihovnu benediktinského opatství v Rajhradě, jejíž součástí je rozsáhlá sbírka katolických periodik 19. století; Knihovna Památníku národního písemnictví, která jako jedna z centrálních knihoven ČR převzala do své správy knihovny ze zrušených klášterů a církevních škol, je dosud nevytěženým zdrojem rozmanitých periodik 19. století. Odborné zpracování těchto periodik a informace o nich jsou dílčí a neúplné⁴).

Periodika z oblasti poštovníctví

Fondy periodik Knihovny Poštovního muzea jsou jedinečným zdrojem úzce specializovaných periodik (např. *Archiv für Post und Telegraphie*, SK ČR neuvádí, jedná se o unikátní výskyt, *Zeitschrift für Post und Telegraphie*, SK ČR neuvádí, jedná se o unikátní výskyt).

Periodika balneologického zaměření

Jako cenný badatelský pramen uchovávají muzejní knihovny (Knihovna Muzea Karlovy Vary, Knihovna regionálního muzea v Teplicích, Knihovna Městského muzea Františkovy Lázně) periodika z oblasti balneologie (např. *Internationale Mineralquellen-Zeitung*) nebo soupisy lázeňských hostů.

Fondy z oblasti finanční stráže a celnictví jsou deponovány v knihovně generála Mašina v Králíkách, která vznikla v roce 2001. „Fond obsahuje samostatný soubor periodik z oblasti celnictví od roku 1848 na našem území.“ Nebylo možné ověřit v SK ČR, protože konkrétní tituly nejsou v dotazníkovém šetření uvedeny.

Periodika se zaměřením na hornictví

Knihovní fond Historického muzea v Příbrami obsahuje hornické, hutnické a strojírenské časopisy, k zajímavostem fondu patří *Účetní zprávy o vedení Příbramského c.k. spolutěžařského Horního závodu na stříbro a olovo*.

Periodika z oblasti módy

Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze v informacích o svých fondech uvádí, že se zaměřuje na volné a užité umění, umělecký průmysl, design, módu, fotografii, architekturu, památkovou péči a související obory. Mezi jinými vlastní např. časopisy z oblasti módy – *Les Modes parisiennes illustrées* (1852–1874), které jsou v dosažené úplnosti jediným zdrojem na území ČR, totéž platí o dalším uvedeném titulu *Allgemeine Moden-Zeitung*. Titul *Voici la Mode* neuvádí žádná knihovna přispívající do Souborného katalogu ČR.

Sudetika a periodika 19. století v muzejních knihovnách

Knihovna Muzea Podkrkonoší v Trutnově uvádí jako unikátní tiskem vydané dějiny Trutnova a okolí (*Geschichte königl. Trautenau*, 1847), Souborný katalog ČR zaznamenává tento titul pouze v knihovně AV ČR. Uživatel informaci o lokaci titulu v Knihovně Muzea Podkrkonoší tedy nezíská, a vzhledem k tomu, že titul není digitalizovaný, jeho dostupnost je badatelsky omezená.

Knihovna regionálního muzea v Žatci

Podobná situace se opakuje i v dalších případech. Např. periodikum *Saazer Anzeiger* z počátku 20. století je součástí regionální a zároveň specializované sbírky místních novin, která obsahuje také další periodika s chmelařskou tematikou a žatecké adresáře. Lokaci *Saazer Anzeiger* SK ČR uvádí v Národní knihovně ČR, informace žateckého muzea chybí. Titul není digitalizován.

Městské muzeum Rýmařov – muzejní knihovna

Römerstadter Ländchen, SK ČR titul uvádí ve Vědecké knihovně Olomouc a v muzejní knihovně v Bruntále, kde je titul rovněž digitalizován, rýmařovská knihovna není uvedena.

Knihovna Vlastivědného muzea Jesenicka se profiluje jako knihovna, která akcentuje akvizici regionální literatury, vodoléčebnou literaturu uvádí jako unikát. Periodika *Freiwaldauer Zeitung* a *Heimatbrief der Lindewiesner* SK ČR neuvádí, informace pro badatele není k dispozici.

Knihovna Severočeského muzea v Liberci

Knihovna se významem vyrovná nejstarším evropským knihovnám podobného typu – od roku 1873 byly fondy budovány s důrazem na uměleckoprůmyslová odvětví, architekturu a umění a fond regionálních sudetoněmeckých periodik od 19. století. V dotazníkovém šetření knihovna konkrétní tituly neuvádí, ale lze předpokládat, že se ve fondech vyskytují unikátní tituly periodik.

Regionální fondy a periodika 19. století v muzejních knihovnách

Fondy muzejních knihoven poskytují základní literaturu z rozmanitých oborů pro výzkum regionu. Většina muzejních knihoven, které se zúčastnily projektu Průvodce muzejními knihovnami ČR, akcentuje akvizici a správu regionálních fondů.

Např. Knihovna **Slezského zemského muzea** uvádí:

Jedinečný je fond regionálních novin, např. časopis *Troppauer Zeitung*, který vycházel od roku 1811 do roku 1943, je v knihovně kompletní. Souborný katalog ČR uvádí záznam o lokaci periodika v Moravské zemské knihovně v Brně (jedná se o neúplnou řadu) včetně lokace v Knihovně Slezského muzea. Další historicky významný titul *Opavský besedník – zábavný a poučný týdeník pro lid moravský* byly první české noviny ve Slezsku, které vycházely v letech 1861–1865. Na *Opavský Besedník* volně navazoval *Opavský týdeník*, který vycházel od roku 1870–1912. V Souborném katalogu ČR jsou uvedeny lokace periodika v dalších knihovnách, většinou se ale jedná o neúplnou řadu čísel titulu.

Regionální a s regionem související periodika uvádí Knihovna Městského muzea Františkovy Lázně (např. *Franzensbader Tagblatt*, *Unser Egerland*) Detailněji obsah regionálních fondů popisuje např. knihovna Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (speciálním souborem jsou

⁴ Legislativní aspekty redistribuce majetku klášterů a církevních škol a jejich správa v muzejních knihovnách jako kontext budoucího výzkumu o dostupnosti periodik 19. století by pomohl souvztažnit rozmanité aspekty tématu.

závodní, podnikové noviny a zpravodaje). Knihovna přispívá do Souborného katalogu ČR.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti uvádí periodikum *Moravská Slovač* za léta 1884–1889, titul je hlášen v SK ČR, digitalizován, ve vědecké knihovně Olomouc je druhý konvolut.

Knihovna Muzea Chodska v Domažlicích, *Posel od Čerchova*, vydávaný v letech 1872–1942 v Domažlicích, v úplnosti uvádí pouze NK ČR, titul není digitalizovaný, knihovna v Domažlicích není v SK ČR uvedena.

Závěr

Tituly periodik 19. století uvedené knihovnami pro účel průvodce nelze považovat za reprezentativní soubor. Za účelem vyhodnocení získaných informací byla periodika roztržena do skupin podle tematického zaměření, geografické polohy knihovny v rámci ČR aj. Výskyt jednotlivých titulů periodik byl ověřen a porovnán s informacemi o lokacích uvedenými v Souborném katalogu ČR.

Ze získaných údajů bylo zjištěno, že německojazyčná regionální periodika ze Sudet ve fondech muzejních knihoven jsou významným a v některých případech nenahraditelným zdrojem informací. Jedinečný výskyt periodik 19. století

v muzejních knihovnách byl nejčastěji zaznamenán u titulů, které odpovídají tematickému zaměření muzea. Specifickou skupinou jsou periodika (viz příloha) pocházející ze svazů klášterních knihoven, v mnoha případech se jedná o jediný výskyt v rámci ČR.

Spolupráce muzejních knihoven se Souborným katalogem ČR je nezbytným předpokladem pro poskytování informací o lokaci periodik v muzejních knihovnách⁵ a zároveň je přínosem zvýznamňování muzejních knihovnických fondů. V úvodu tohoto příspěvku bylo avizováno, že informace získané z projektu Průvodce muzejními a galerijními knihovnami ČR sice umožňují získat dílčí pohled na téma periodik 19. století, ale pro získání úplnějších informací bude třeba pokračovat ve výzkumu.

Literatura a prameny:

Dotazníky pro Průvodce muzejními a galerijními knihovnami ČR (2021)

Souborný katalog ČR [online]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=skc

Alena Petruželková

Knihovna Památníku národního písemnictví
Pelléova 44/22
160 00 Praha 6

Příloha: Periodika 19. století v knihovně PNP a v SK ČR

název	rok vydání	lokace	SK ČR	poznámka	evidence OK PNP v SK ČR
Národní kalendářik toboolkový	1871	OK PNP	neuvádí		ne
České osady v Americe, Měsíčník pro české vystěhovalce a naše zaoceánské krajany	1885–1891	OK PNP	uvádí další 2 MK	kompletní řadu nemá žádá z nich	
Výroční zpráva Typografické besedy	1869–1939	OK PNP	uvádí	úplné NK ČR	ne
Časopis matice slovenské	1870	OK PNP	neuvádí		ne
Palečkův salonní kalendář	1885	OK PNP	neuvádí		ne
Světovzor české mládeže	1895–1900	OK PNP	uvádí	úplné MZK	ano
Noviny malých	1899–1914	OK PNP	uvádí	neúplné OU	ne
Volné listy	1893	OK PNP	uvádí	NK ČR, 1 MK	ne
Ženský obzor, list pro život sociální, politiku a literaturu	1896	OK PNP	uvádí	NKk ČR, MZK	ano
Žofin, zábavní list k slavnosti herců ND	1893–1894	OK PNP	uvádí	OLA, BOA	ano
Besondere Beylage zur Wiener Zeitung	1809	OK PNP	neuvádí		ne
Nürnberger Friedens und Kriegs Kourier	1809	OK PNP	neuvádí		ne
Schlesische privilegirte Zeitung	1766–1819	OK PNP	uvádí, neúplné	OLA	ne
Leipziger Fama	1809	OK PNP	neuvádí		ne
L'illustration Horticole	1860–1873	OK PNP	uvádí	KNM	ano
Das Panorama des Universsums	1843	OK PNP	neuvádí		ne
Jahr für musikalische Wissenschaft	1862–1867	OK PNP	uvádí	FF UK	ano
The Family Friend	1896	OK PNP	neuvádí		ne
Die Hausfrau	1869	OK PNP	neuvádí		ne
Die Dioscuren	1872–	OK PNP	neuvádí		ne
Das Buch der Welt	1842–1872	OK PNP	uvádí	MSU 1 ročník	ne
Revue des Questiones scientifiques	1877–	OK PNP	neuvádí		ne

⁵ Např. Muzejní spolek v Čáslavi vydával *Včelu Čáslavskou* a *Věstník československých muzeí a spolků archeologických*. Souborný katalog ČR informací o lokaci zmíněných publikací, knihovnou ceněných a spjatých s činností muzejního spolku, neuvádí.